

This eChok volume of
Deuteronomy
Volume 2

לע"נ גבריאל בן לאה ז"ל • נלב"ע י"ד ניסן תשס"ג

is Dedicated in loving memory of
Gabriel (Cabra) Bildirici

*by his wife Nina Bildirici
and his children & grandchildren*

If he is capable of speaking out against the people of his city but does not, he will be punished for the people of his city. If he is capable of speaking out against the whole world but does not, he will be punished for the whole world.” As it says, “And each man will stumble over his brother” (Leviticus 26:37).

Our Rabbis, of blessed memory, expounded

this, saying, “Each man [will stumble] over the sin of his brother.” And they said, “All of Israel are guarantors for one another.”

בֵּיתוֹ. יֵשׁ בְּיָדוֹ לְמַחֹת בְּאַנְשֵׁי עִירוֹ וְאִינוּ מוֹחָה נִתְפֶּשׂ עַל אַנְשֵׁי עִירוֹ. יֵשׁ בְּיָדוֹ לְמַחֹת בְּכָל הָעוֹלָם וְאִינוּ מוֹחָה נִתְפֶּשׂ עַל כָּל הָעוֹלָם. וְנֵאמָר (וַיִּקְרָא כו) וְכִשְׁלוֹ אִישׁ בְּאָחִיו. וְדַרְשׁוּ בּו רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרָם לְבִרְכָה: אִישׁ בְּעוֹן אָחִיו וְאָמְרוּ כָּל יִשְׂרָאֵל עֲרִבִים זֶה לָזֶה:

Practical Law:

Rambam, Laws of Blessings, Chapter 6

(1) It is forbidden to give food to someone who has not washed his hands, even if he places it directly into the other's mouth. It is forbidden to belittle the washing of the hands. The Sages issued many commands, warning about this matter. Even if one has only enough water to drink, he should wash his hands with some of it and only afterwards eat and drink the rest.

(2) A person must dry his hands first and only afterwards, eat. Whoever eats without drying his hands is like one who eats [ritually] defiled bread. Whoever washes his hands after [the meal], first dries them and then says the

blessing. The grace after the meal must follow immediately after the washing of the hands. Nothing should interrupt between them. Even drinking water after washing one's hands after [the meal] is forbidden, until one has recited the blessing after the meal.

הלכה
הרמב"ם הלכות ברכות פרק ו

א אָסוּר לְהַאֲכִיל מִי שֶׁלֹּא נָטַל יָדָיו וְאָף עַל פִּי שֶׁהוּא נוֹתֵן לְתוֹךְ פִּיו וְאָסוּר לְזַלְזֵל בְּנִטְיֻלַּת יָדַיִם. וְצוּיִים הִרְבֵּה צוּי חֻכְמִים וְהִזְהִירוּ עַל הַדְּבָר אֲפֹלוּ אִין לוֹ מִיַּם אֶלֶּא כִּדֵּי שְׁתִּיָּה נוֹטַל יָדָיו בְּמִקְצָתָן וְאַחַר כֶּךָ אוֹכֵל וְשׂוֹתֵה מְקַצָּתָן; ב צְרִיף אָדָם לְנִגַּב אֶת יָדָיו וְאַחַר כֶּךָ יֵאָכֵל וְכָל הַאוֹכֵל בְּלֹא נְגוּב יָדַיִם בְּאוֹכֵל לֶחֶם טָמֵא. וְכָל הַנוֹטַל יָדָיו בְּאַחֲרוֹנָה מְנַגֵּב וְאַחַר כֶּךָ מְכַרֵּף וְתַכֵּף לְנִטְיֻלַּת יָדַיִם בְּרֶפֶת הַמְּזוּן וְלֹא יִפְסִיק בְּיַנְיָהֶם בְּדָבָר אַחַר אֲפֹלוּ לְשִׁתּוֹת מִיַּם אַחַר שְׁנוֹטַל יָדָיו בְּאַחֲרוֹנָה אָסוּר עַד שִׁיְבָרֵךְ בְּרֶפֶת הַמְּזוּן:

HA'AZINU FOR WEDNESDAY

TORAH

כיוון בקריאת ששה פסוקים אלו שהם כנגד ו דמילוי ו דשם ב"ן לקנות בו הארת נפש משבת הבאה

הַאֲזִינוּ לַיּוֹם רִבִּיעִי

תורה

טז יִקְנֵאָהוּ בּוֹרִים בְּתוֹעֵבַת יַכְעִיסָהוּ: טז אֶקְנִיאוּ קְדְמוּהִי בְּפִלְחֹן

(16) They provoked His jealousy with alien worship; they made Him angry with

RASHI

(16) יִקְנֵאָהוּ — means: They provoked His anger and jealousy (קנאה). בתועבת — means:

רש"י

(טז) יִקְנֵאָהוּ. הִכְעִירוּ חַמְתּוֹ וְקִנְיָתוֹ: בְּתוֹעֵבַת.

טַעֲנוֹן בְּתוֹעֵבָתָא אַרְגִּיזוּ
 קְדָמוּהֵי: יז דְּבַחוּ לְשֵׁדִין דְּלִית
 בְּהוֹן צְרוּךְ דְּחֵלֵן דְּלֵא יִדְעוּן
 חֲדָתָא דִּי מְקַרִּיב אֲתַעֲבִידָא לֵא
 אֲתַעֲסִקוּ בְּהוֹן אֲבָהֵתְכוֹן:
 יח דְּחֵלָא תְּקִיפָא דְּבְרָאָךְ
 אֲתַנְשָׂתָא שְׁבַקְתָּא פְּלַחַן אֱלֹהָא
 דְּעִבְדְּךָ: יט וְגַלִּי קָדָם יי וְתַקְרָה

יז יִזְבְּחוּ לְשֵׁדִים לֹא אֱלֹהִים לֹא
 יִדְעוּם חֲדָשִׁים מְקַרֵּב בָּאוּ לֹא שְׁעָרוּם
 אֲבֹתֵיכֶם: יח צוּר יִלְדֶךָ תִּשִׂי וְתִשְׁכַּח אֵל
 מְחַלְלֶךָ: רביעי יט וִירָא יְדוּהָ וַיִּנְאֵץ מִפְּעַם

abominable deeds. (17) They sacrificed to demons, powerless gods, deities which they did not know, new things that only recently came, which your fathers did not fear. (18) You did not remember the [Mighty] Rock Who bore you; you forgot the Almighty One Who delivered you. (19) And the Lord saw this and

RASHI

With abominable deeds, such as homosexuality and sorcery, which are described by Scripture as תועבה [abominable acts] (see Sifrei 32:16). (17) לא אלה — This is to be understood as the Targum translates it: “[Deities] from which they do not gain anything.” For if they would have profited from these deities, God’s jealousy would not have been doubled as it is now (see Sifrei 32:17). New things that only recently came — [These deities were so recent, that] even the heathen nations were not familiar with them. Indeed, if a heathen saw them, he would say: “This is a Jewish idol!” לא שערום — This means: Which your fathers

did not fear. [More literally, it means:] “Their hair (שער) did not stand up on end because of these deities.” It is the nature a person’s hair to stand up because of fear. Thus [the word שערום] is explained in Sifrei (ibid.). But it is also possible to explain it as stemming from [the word שעירים in the verse] (Isaiah 13:21): “And שעירים will dance there,” where שעירים refers to demons. [Thus, our verse here means:] “Your fathers did not make such demons.” (18) תשי — means: “You have forgotten.” However, our Rabbis have homiletically explained this verse to mean: When God came to bestow good upon you, you provoked Him to anger, and weaken (תש) His power, as it were, to do you good (Sifrei 32:18). אל מחללך — means: God Who has brought you out of the womb. It has the same meaning as the verse (Psalms 29:9), “[The voice of the Lord] makes hinds bring forth young (יחולל),” and (Psalms 48:7), “Birth pangs (חיל) as that of a woman in childbirth.” (20) Then I shall see what their end

רש"י

בְּמַעֲשִׂים תְּעוּבִים, כְּגוֹן מִשְׁכַּב זָכָר וּכְשָׁפִים, שְׁנֵאֵמַר
 בָּהֶם תוֹעֵבָה: (יז) לֹא אֱלֹהִים. בְּתַרְגוּמוֹ דְּלִית בְּהוֹן
 צְרוּךְ, אִלּוּ הָיָה בָּהֶם צְרוּךְ, לֹא הֵיחָדָה קִנְיָהּ כְּפֹלָה
 כְּמוֹ עֲכָשְׁיוֹ: חֲדָשִׁים מְקַרֵּב בָּאוּ. אִפְלוּ הָאוּמוֹת לֹא
 הָיוּ רְגִילִים בָּהֶם, נִכְרִי שֶׁהָיָה רוֹאֶה אוֹתָם, הָיָה
 אוֹמֵר, זֶה צֶלֶם יְהוּדִי: לֹא שְׁעָרוּם אֲבֹתֵיכֶם. לֹא
 יָרְאוּ מֵהֶם, לֹא עָמְדָה שְׁעָרְתָם מִפְּנֵיהֶם, דְּרַךְ
 שְׁעָרוֹת הָאֲדָם לְעִמּוּד מִחֲמַת יְרָאָה, כִּי נִדְרַשׁ
 בְּסַפְרֵי וַיֵּשׁ לְפָרֵשׁ עוֹד, שְׁעָרוֹם לְשׁוֹן וַיִּשְׁעִירִים
 יִרְקְדוּ שָׁם. שְׁעִירִים, הֵם שְׁדִים לֹא עָשׂוּ אֲבֹתֵיכֶם
 שְׁעִירִים הֵלְלוּ: (יח) תִּשִׂי תִשְׁכַּח, וְרִבּוּתֵינוּ דְּרִשׁוּ
 כְּשָׂבָא לְהַטִּיב לָכֶם, אֲתָם מְכַעֲסִין לְפָנָיו, וּמַתִּישִׁים
 כַּחוֹ מְלַהֲטִיב לָכֶם: אֵל מְחַלְלֶךָ. מוֹצִיאֶךָ מִרַחֲמֵי,
 לְשׁוֹן “יְחֹלֵל אֵילוֹת”, “חֵיל כִּיּוֹלְדָה”: (כ) מָה

רָגַזָה מִדְּאֲרִיזוֹ קְדָמוּהִי בְּנֵי
וּבָנָי: כ וַאֲמַר אֶסְלַק שְׁכֵנֹתַי
מִנְהוֹן גְּלִי קְדָמִי מָא יְהִי
בְּסוֹפֵיהוֹן אֲרִי דְרָא דְאֲשַׁנִּי
אֲנֹן בְּנָא דְלִית בְּהוֹן הִימְנוּ:
כא אֲנֹן אֲקִנְיָאוֹ קְדָמִי בְּלֵא
דְחֵלֵא אֲרִיזוֹ קְדָמִי בְּפִלְחֹן
טַעֲוֹן וַאֲנֵא אֲקִנְנוּן בְּלֵא עַם
בְּעֵמָא טַפְשָׂא אֲרִיזוֹן:

בְּנֵי וּבָנָתָיו: כ וַיֹּאמֶר אֶסְתִּירָה פְּנֵי מִיָּהֶם
אֲרֵאָה מָה אַחֲרֵיתָם כִּי דוֹר תִּהְפֹּכֶת הִמָּה
בְּנִים לֹא־אֱמֹן בָּם: כא הֵם קִנְאוּנִי בְּלֹא־
אֵל כְּעִסּוּנִי בְּהַבְלִיהֶם וְאֲנִי אֲקִנְיָאֵם בְּלֹא־
עַם בְּגוֹי נָבֵל אֲכַעִיסֵם:

became angry, provoked by His sons and daughters. (20) And He said, I shall hide My face from them — then I shall see what their end will be. For they are a generation that transforms; they are not [recognizable] as My children whom I have reared. (21) They have provoked My jealousy with a non-god, provoked My anger with their futilities; Thus, I shall provoke their jealousy with a non-people, provoke their anger with a foolish nation.

RASHI

will be — [i.e., I shall see] what will befall them in the end. **For they are a generation that transform** — i.e., they transform My goodwill into anger. **בם לא אמן** — means: My rearing [them] is not recognizable in them, for I taught them a good way, but they deviated from it. **אמן** — [This word has] the same meaning as the verse (Esther 2:7), “And he reared (אמן) [Hadassah].” Nouriture in Old French. Another explanation of **אמן**: It has the same meaning as **אמונה**, faithfulness, which is how the Targum translates it [literally, “children who do not have faithfulness”]. At

Sinai, they said, “We will do and we will listen,” but only a short while later, they broke their promise and made the golden calf! (Sifrei 32:20) **קנאוני** — means: They kindled My anger. **בלא אל** — means: With something that is not a god. **With a non-people** — i.e., with a nation that has no name, as the verse says (Isaiah 23:13), “This land of the Chaldeans — this people was not.” And regarding Eisav, the verse says (Obadiah 1:2), “You are very despised.” **I shall ... provoke their anger with a foolish nation** — These are the heretics. So the verse says (Psalms 14:1), “The **נבל** — fool has said in his heart, There is no God!” (Sifrei 32:21)

רש"י

אחרייתם. ממה תעלה בהם בסופם: **כי דור תהפכת** **המה**. מהפכין רצוני לכעס: **לא אמן בם**. אין גדולי נכרים בהם, כי הוריתם דרך טובה, וסרו ממנה: **אמן**. לשון “ויהי אמן” נורר יטור”ה בלע”ז (ערציהען, ערנעהרן). דבר אחר אמון לשון אמונה, כתר גומו, אמרו בסיני נעשה ונשמע, ולשעה קלה בטלו הבטחתם, ועשו העגל: (כא) **קנאוני**. הבעירו חמתני: **בלא אל**. בדבר שאינו אלוה: **בלא עם**. באומה שאין לה שם, כמו ולא עם, שנאמר “הן ארץ כשדים זה העם לא היה”, ובעשו הוא אומר, “בזוי אתה מאד”: **בגוי נבל אכעיסם**. אלו הכופרים וכן הוא אומר אמר נבל בלבו אין אלהים:

PROPHETS II Samuel 22

נביאים שמואל ב פרק כב

טו וְאֶת־חַזְוִיאוֹ עֹמְקֵי יָמָא
אֶתְגַּלְיֵאוֹ שְׁכֻלֹּי תַבֵּל
בְּמִזְוִפִּיתָא מִן קָדָם יי מְמִימֵר
תְּקוּף רוּגְזִיָּה: זי שְׁלַח נְבִיזְהִי
מְלָךְ תְּקוּף דִּי־תִיב בְּתִקּוּף
רוּמָא דְבְרַנִּי: יח שִׁיזְבְּנִי
מִסַּגְאֵי אַרְי תְּקַפְנִי מִבְּעֻלֵי
דְּבָבִי אַרְי אֶתְגַּבְּרוּ עָלַי
יט יְקַדְמוּנִי בְּיוֹם טַלְטוּלֵי וְהוּהִי

טו וַיֵּרְאוּ אֶפְקֵי יָם יִגְלוּ מִסְדּוֹת תַּבֵּל בְּגַעַרְתָּ יְדוּהַ
מִנְשֻׁמַת רוּחַ אַפּוֹ: יז יִשְׁלַח מִמָּרוֹם יִקְחֵנִי יַמְשֻׁנִי
מִמַּיִם רַבִּים: יח יִצִּילֵנִי מֵאֵיבֵי עֵז מִשְׁנֵאֵי כִּי אֲמַצּוּ
מִמֶּנִּי: יט יְקַדְמוּנִי בְּיוֹם אֵיִדִי וְיִהִי יְדוּהַ מִשְׁעַן לִי:
כ וַיֵּצֵא לְמַרְחָב אֶתִּי יַחֲצִנֵנִי כִּי־חִפֵּץ בִּי: כא יִגְמְלֵנִי
יְדוּהַ כְּצַדִּיקְתִּי כְּכֹר יְדֵי יֹשִׁיב לִי:

מִימְרָא דִּי סִמְךָ לִי: כ ואֶפְיִק לְרוּחָא יְתִי שִׁיזְבְּנִי אַרְי אֶתְרַעִי בִּי: כא אֲמַר דּוּד יִשְׁלַמִּינֵנִי יי כְּכֹחֹתִי
כְּבְרִירוֹת יְדֵי יְתִיב לִי יי:

(16) And the channels of the sea appeared, the foundations of the world were laid bare by the rebuke of the Lord, at the blast of the breath of His nostrils. (17) He sent from on high, He took me, He drew me out of many waters. (18) He delivered me from my strongest enemy, from those who hated me, for they were too mighty for me. (19) They confronted me in the day of my calamity, but the Lord was a support for me. (20) He brought me forth into a large place; He delivered me, because He desired me. (21) The Lord rewarded me according to my righteousness, according to the purity of my hands He recompensed me.

RASHI

רש"י

(16) **Channels** — *streams. The foundations of the world were laid bare* — *the depths were split. At the blast* — *from the drawing of the breath of His nostrils.* (17) **He drew me out** — *He brought me forth.* (18) **From my strongest enemy** — *when their hand was ascendant. כי אמצו* — *means when they were too mighty.* (19) **ביום אידי** — *means in the day of my calamity.* (21) **According to my righteousness** — *that I went forth after Him into the wilderness and I relied upon His promise.*

(טו) אֶפְקֵי. נְחָלֵי: יִגְלוּ מִסְדּוֹת תַּבֵּל. שְׁנַבְקַע הַתְּהוֹמִים: מִנְשֻׁמַת. מִנְשִׁיבַת רוּחַ אַפּוֹ: (יז) יִמְשֻׁנִי. הוֹצֵאֵנִי: (יח) מֵאֵיבֵי עֵז. בְּשִׂהֲיָה דְדָם רַמָּה: כִּי אֲמַצּוּ. בְּאֲשֶׁר אֲמַצּוּ: (יט) בְּיוֹם אֵיִדִי. בְּיוֹם שְׁבָרִי: (כא) כְּצַדִּיקְתִּי. שִׁיִּצְאֵתִי אַחֲרָיו לְמַדְבָּר וְסַמְכֵתִי עַל הַבְּטָחָתוֹ: כְּכֹר יְדֵי. כְּטַהֲרֵי יְדִים שְׁלִי:

ידי. כְּכֹר יְדֵי — *means, according to the purity of my hands.*

Writings Psalms 97

כתובים תהלים פרק צז

ב עָנָן וְעַרְפָּל סְבִיבוּ צְדָק וּמִשְׁפָּט מְכוֹן כְּסָאוֹ:
ג אֵשׁ לְפָנָיו תִּלְקַח וּתְלַהֵט סְבִיב צָרָיו: ד הָאֵירוּ
בְּרָקָיו תַּבֵּל רְאֵתָהּ וּתְחַל הָאָרֶץ: ה הָרִים כִּדְוֹנָג
חֲזוֹר מְעִיקוּי: ד מִנְהַרִּין בְּרָקֵי תַבֵּל חָמַת וְאֶתְחַלְחַלַת אֶרְעָא: ה טוּרֵיָא הִיךְ שְׁעוּא

ב עָנָן וְעַרְפָּל סְבִיבוּ צְדָק וּמִשְׁפָּט מְכוֹן כְּסָאוֹ:
ג אֵשׁ לְפָנָיו תִּלְקַח וּתְלַהֵט סְבִיב צָרָיו: ד הָאֵירוּ
בְּרָקָיו תַּבֵּל רְאֵתָהּ וּתְחַל הָאָרֶץ: ה הָרִים כִּדְוֹנָג

(2) Clouds and fog are round about Him, righteousness and justice are the foundation of His throne. (3) A fire goes before Him, and torched His adversaries round about. (4) His lightnings lighted up the world; the earth saw, and trembled.

נִמְסוּ מִלְפָּנַי יְדוּהַ כָּל־הָאָרֶץ: וְהַגִּידוּ
 הַשָּׁמַיִם צְדָקוֹ וְרָאוּ כָּל־הָעַמִּים כְּבוֹדוֹ: ז' יִבְשׁוּ וְ
 כָּל־עַבְדֵי פֶסֶל הַמֵּתְהַלְלִים בְּאֱלִילִים הַשִּׁתְּחוּ־לוֹ
 כָּל־אֱלֹהִים:
 יִתְמַסּוּ מִן קָדְמֵי יְיָ מִן קָדְמֵי יְיָ מִן קָדְמֵי
 (רבוֹן) כָּל אֲרָצָא: ו' יִתְנוּן
 אֲנִגְלֵי מְרוֹמָא צְדָקְתִּיהָ וְיַחְמוּן
 כָּל עַמֵּי אֵיקָרִיהָ: ז' יִבְהִתוּן
 כָּל פְּלִחֵיפְסֵלָא דְמִשְׁתַּבְּחִין
 בְּטַעֲוֹתָא וְיִסְגְּדוּן קְדָמוּי כָּל
 עַמֵּי פְלִחֵי טַעֲוֹתָא:

(5) The mountains melted like wax at the presence of the Lord, at the presence of the Lord of the whole earth. (6) The heavens declared His righteousness, and all the peoples saw His glory. (7) Ashamed be all those who serve graven images, who revel in idols; bow down to Him, all you gods.

RASHI

רש"י

(3) **A fire goes before him** — *the war of Gog and Magog* — *burns up*. (5) **כדונג** — *means, like wax*. **Who revel** — *who are proud of their service*.

(ג) אֵשׁ לְפָנָיו תֵּלֵף. בְּמִלְחַמַּת גּוֹג וּמָגוֹג: וְתִלְהֵט. וְתִלְהֵב: (ה) כְּדוֹנֵג. כְּשַׁעֲוָה: (ו) הַמֵּתְהַלְלִים. הַמִּתְפָּאֲרִים בְּעַבֹדָתָם:

Mishnah Ediyot, chapter 1

משנה עדיות פרק א

(1) Shammai says, For all women [who become menstruous] it is sufficient [to reckon their uncleanness from] the time [of their discovering it, and therefore, only what they touched from that time onward becomes unclean]. And Hillel says, [Their uncleanness is reckoned retroactively] from [the last] examination to [the previous] examination, even if this includes many days [and all foods that they touched since the previous examination are unclean; however, this is not so regarding relations]. But the Sages say, Neither according to the opinion of one nor according to the opinion of the other, rather, [they are considered unclean for] the past 24 hours

א שמאי אומר, כל הנשים דין שעתן. והלל אומר, מפקידה לפקידה. אפלו לימים הרבה. וחקמים אומרים, לא כדברי זה ולא כדברי זה, אלא מעת לעת

רבנו עובדיה מברטנורא

א שמאי אומר כל הנשים דין שעתן. כל הנשים הראות דם דיין שעתן. לטמא טהרות שנגעו בהן משעת ראייתן ואילך. ולא אמרי' מקמי הכי נמי הוה דם וכותלי בית הרחם העמידוהו והיתה טמאה מקודם שכל הנשים מטמאות בבית החיצון ואף על פי שלא יצא הדם לחוץ וטעמא דשמאי דלא חייש דלמא מקמי הכי הוה דם שאם אתה אומר כן. לבו של אדם נוקפו תמיד בשעת ביאה ופורש מאשתו ונמצאת מבטל בנות ישראל מפריה ורביה: מפקידה לפקידה. בדיקה היום ומצאה טהורה ובדיקה לטוף שבוע ומצאה טמאה. חוששים למגעה מבדיקה ראשונה ואילך שמה עם סלוק ידיה ראתה. וכותלי בית הרחם העמידוהו. ולביטול פריה ורביה לא חיישינן דדוקא לטהרות הוא דמטמיאנן להו מפקידה לפקידה. ולא לבעלה. ושמאי אומר אי מטמאת לה לטהרות לבו נוקפו ופורש נמי מתשמיש: לא כדברי זה ולא

when this lessens the period from [the last] examination to [the previous] examination [i.e., when the period between examinations was more than 24 hours], and [they are considered unclean] for the period from [the last] examination to [the previous] examination, when this lessens [is less than] the past 24 hours. For any woman who has a regular period, it is sufficient [to reckon her uncleanness from] her set time [and we do not fear that menstruation may have occurred before the set time]. If a woman uses testing-cloths when [i.e., before and after] she has relations [to make sure she is free from menstruation], this [the testing cloth used after] is like an examination: it lessens either the period of the [past] 24 hours or the period from [the last] examination to [the previous] examination. (2) Shammai says, [dough] of a *kav* or more is subject to the law of *challah*. And Hillel says, [Dough] of two *kavim* or more. But the Sages say, Neither according to the opinion of one nor according to the opinion of the other, rather [dough of] a *kav* and a half is subject to the law of *challah*. And after they increased the measures [when six of the old *log* became five *log* of the new measure], they said, [Dough of] five quarters [1.25 *kav*, (a single *kav* = 4 *log*)] is subject. Rabbi Yose says, Five are exempt, five and something more are liable.

רבנו עובדיה מברטנורא

כדברי זה. לא כדברי שמאי דמיקל טפי ואינו עושה סיג לדבריו. ולא כדברי הלל שהפריז על מדותיו ומחמיר יותר מזאי דודאי כולי האי ימים רבים לא מוקמי כותלי בית הרחם דם: **מעט לעת ממעט על יד מפקידה לפקידה.** ב' זמנים הוכרו באשה לטמא טהרות למפרע והלך אחר הקל שבשניהן אם מפקידה לפקידה יותר על מעט לעת הלך אחר מעט לעת ולא תטמא אלא טהרות שנגעה מאתמול בשעה הזאת. ואם מעט לעת יותר על מפקידה לפקידה כגון שבדקה עצמה שחרית ומצאה טהורה ערבית ומצאה טמאה לא מטמאין אלא הנך טהרות דמבדיקת שחרית ואילך והלכה כחכמים: **על יד.** אחר כמו ועל ידו החזיק בספר עזרא ב' ג' ד' שהוא כמו ואחריו החזיק: **וטת.** קבוע שנקבע לה זמן האורח ג' פעמים ובדקה בשעת וסתה ומצאה טמאה דיה שעתה ולא חיישינן דלמא מקמי הכי הוה דודאי אורח בזמנו בא: **והמשמשת בעדים הרי זו כפקידה.** תרתי קתני והי"ק ומשמשת בעדים כלומר מצוה על כל אשה לשמש בשני עדים שבודקת בהן אחד לפני תשמיש ואחד לאחר תשמיש: **הרי זה כפקידה.** העד שלאחר תשמיש ה"ה כפקידה. וממעט על יד מעט לעת ועל יד מפקידה לפקידה. דמדו דתימא שמא תראה טפת דם כחרדל ושתחפנה ש"ז ולא להוי כפקידה קמ"ל מתני' דעד של אחר תשמיש הוה כפקידה אבל העד שלפני תשמיש אינו כפקידה שמתוך שהיא מהומה לביתה כלומר בהולה לשמש אינה מכנסת אותו לחורין ולסדקין: **ב מקב לחלה.** עיסה שיש בה קב חייבת בחלה: **קב ומחצה חייבין בחלה.** שהן ז' לוקין וביצה וחומש ביצה למדה מדברית והוא עומר לגולגולת עשירית האיפה שחייב בחלה כדכתיב ראשית עריסותיכם כדי עיסת מדבר והוסיפו תנות בירושלמית ונמצאו שש מדבריות נכנסים בחמש ירושלמיות ולוג הנשאר וביצה וחומש ביצה עולים ללוג ירושלמי. שהלוג מדברי ששה ביצים תתנם בחמשה ביצים גדולים נמצא הלוג חסר ביצה גדולה תן ביצה וחומש ביצה תחת הביצה גדולה שהחומש ביצה שהוא תנות מלבר נוסף על הביצה נמצאו ששה ביצים גדולים שהן לוג גדול הרי הן ששה לוגים גדולים שהן קב ומחצה: **משהגדילו המדות.** זו היא מדה צפורית שהוסיפו תנות על של ירושלמי נמצאו השש לוגין חמש שהן חמשת רבעי קב שהקב ד' לוגין: **חמשה ועוד חייבים.** דקטבר רבי יוסי מדה מדברית היו ביצים גדולות משלנו אחד מעשרים

(3) Hillel says, A *hin*-full [i.e., 12 *log*] of drawn water renders the ritual bath unfit [if it fell into the ritual bath before it had the necessary minimum of forty *se'ah* of naturally flowing water]. But a person must speak in the language of his teacher [explaining why Hillel used the Biblical term *hin* and not the Mishnaic term *log*]. And Shammai says, Nine *kavim*. But the Sages say, Neither according to the opinion of one nor according to the opinion of the other; but when two weavers from the Dung Gate which is in Yerushalayim came and testified in the name of Shemayah and Avtalyon [the teachers of Hillel and Shammai], “Three *logs* of drawn water render the ritual

bath unfit,” the Sages confirmed their statement. (4) And why do they record the opinions of Shammai and Hillel [only] to set them aside? To teach the following generations that a man should not [always] persist in his opinion. For behold, the fathers of the world [i.e., Hillel and Shammai] did not persist in their opinion. (5) And why do they record the opinions of a single person among the many, when the law must follow the opinion of the many? So that if a court prefers the opinion of the single person it may rely on him. The rule that no court may set aside the decision of another [earlier] court [even if it followed the opinion of the single person], unless it is greater than it in wisdom [the wisdom of the respective heads of the courts] and in number [of the members of the court]. If it was greater in wisdom but not in number, in number but not in

ועוד, חִיבִין: ג' הֶלֶל אוֹמֵר, מְלֵא הֵינן מִים שְׂאוּבִין פּוֹסְלִין אֶת הַמְקוּוֹה, (אֶלָּא) שְׂאֵדָם חִיב לומר בְּלִשׁוֹן רַבּוֹ. וְשִׁמְאֵי אוֹמֵר, תְּשַׁעָּה קָבִין. וְחַכְמִים אוֹמְרִים, לֹא כְּדַבְרֵי זֶה וְלֹא כְּדַבְרֵי זֶה, אֶלָּא עַד שֶׁבָּאוּ שְׁנֵי גֵרְדִיִּים מִשְׁעַר הָאֲשָׁפוֹת שְׁבִירוּשָׁלַיִם וְהֵעִידוּ מִשׁוּם שְׁמַעֲיָה וְאַבְטַלְיֹון, שְׁלֹשֶׁת לָגִין מִים שְׂאוּבִין פּוֹסְלִין אֶת הַמְקוּוֹה, וְקִיְמוּ חַכְמִים אֶת דְּבַרְיָהֶם: ד' וְלִמָּה מְזַכְרִין אֶת דְּבַרֵי שִׁמְאֵי וְהֶלֶל לְבִטְלָה, לְלַמֵּד לְדוֹרוֹת הַבָּאִים שֶׁלֹּא יְהֵא אָדָם עוֹמֵד עַל דְּבָרָיו, שֶׁהֵרִי אֲבוֹת הָעוֹלָם לֹא עָמְדוּ עַל דְּבַרְיָהֶם: ה' וְלִמָּה מְזַכְרִין דְּבַרֵי הַיְחִיד בֵּין הַמְרַבִּין הוֹאִיל וְאִין הִלְכָה אֶלָּא כְּדַבְרֵי הַמְרַבִּין, שְׂאֵם יֵרָאֶה בֵּית דִּין אֶת דְּבַרֵי הַיְחִיד וְיִסְמֹךְ עָלָיו, שְׂאִין בֵּית דִּין יִכּוֹל לְבַטֵּל דְּבַרֵי בֵּית דִּין חֲבָרוֹ עַד שִׁיְהִיהָ גְדוֹל מִמֶּנּוּ בַחֲכָמָה וּבְמִנְיָן. הִיָּה גְדוֹל מִמֶּנּוּ

רבנו עובדיה מברטנורא

בביצה לכל ביצה והלכה כחכמים דקב ומחצה ירושלמי דהיינו ששה לוגין ירושלמיות שהן שבעה לוגין וביצה וחומש ביצה מדבריות הן שעור חלה והן מ"ג ביצים וחומש ביצה. ורמב"ם און וחקר ותקן ובדק ומצא שמשקל ה' מאות ועשרים דרה"ם מקמח חטים הוא שעור הקמח החייב בחלה ומשקל הדרה"ם ידוע במצרים היום ובכל ארץ ישראל שהוא משקל ס"א גרגירי שעורות בקרוב: ג' הֵינן. שנים עשר לוגין: פוסלים את המקוה. אם נפלו בתוכה קודם שנשלם שעורו. אבל לאחר שנשלם. אפילו השליך לתוכו כל מים שאובים שבעולם שוב אינן פוסלים: שחייב אדם לומר בל' רבו. כל' הין אין לשון משנה אלא לשון תורה אלא כך שמע מרבתי שמעיה ואבטליון. ורמב"ם קבל מאביו ז"ל שמפני שהיו שמעיה ואבטליון גרי צדק לא היו יכולין להוציא מפייהן מלת הין והיו אומרים אין במקום הין. כדרך בני אדם עד היום שאינם יכולים לחתוך באותיות (אחה"ע) והיה הלל גם הוא אומר אין כמו שהיו רבותיו שמעיה ואבטליון גרי צדק אומרים: גרדיים. אורגים: משער האשפו'. הזכיר התנא שם אומנתן. ושם שכונתן. לומר לך שלא ימנע אדם עצמו מבית המדרש. שאין לך אומנות פחות המן הגרדי שאין מעמידים הימנו לא מלך ולא כה"ג ואין שער בירושלים פחותה משער האשפות. והכריעו בעדותן לכל חכמי ישראל: ד' שלא יהא אדם עומד על דבריו. שלא יהא סרבן לעמוד קיים בסברתו: אבות העולם. הלל ושמאי: ה' ויסמוך עליו. כלומר שעשה כדברי היחיד והניח דעת הרבים: אין בית דין אחר. שיעמוד אחריו יכול לבטל דברי בית דין הראשון שעשה כדברי היחיד עד שיהיה גדול ממנו בחכמה ובמנין. בחכמה היינו שראש הישיבה של בית דין האחרון יהיה גדול בחכמה מראש הישיבה של ראשון ובמנין

wisdom, it may not set aside its decision, unless it is greater than, [both] in wisdom and in number. (6) Rabbi Yehudah said, If so, why do they record the opinion of a single person among the many to set it aside [in a case in which the opinion of the individual is untenable, and no court would ever rule in accordance with it]? So that if a person shall [argue and] say, "Thus have I learned the tradition," it may be said to him, "According to the [refuted] opinion of that individual did you hear it." (7) The School of Shammai say, A quarter *kav* of bones, even from two or three corpses [confers defilement on anything under the same roof-space i.e., *tumat ohel*]. And the School of Hillel say, A quarter *kav* of bones [only] from one corpse, either from [the bones which form] the greater part of the [body's] structure [two legs and one thigh], or from the greater portion of the number [125 of the body's 248 bones]. Shammai says, Even [a quarter *kav*] from a single bone [causes roof-space defilement]. (8) Vetches [usually fodder for cattle; and in times of great necessity, food for humans as well,] of *terumah*, the School of Shammai say, must, if soaked and rubbed [on the body, be done so] in purity [i.e., with the hands washed], but may [be handled to] be given for food [to animals] in impurity [i.e., without washing one's hands]. And the School of Hillel say, They must be soaked in purity [since moisture renders them liable to defilement; see Leviticus 11:38], but may be rubbed and given for food in impurity. Shammai says, They must be eaten dry [for the above reason pertaining to moisture]. Rabbi Akiva says, All actions in connection with them [may be done] in impurity [because animal

בַּחֲכֵמָה אֲבָל לֹא בְּמִנְיָן, בְּמִנְיָן אֲבָל לֹא בַּחֲכֵמָה, אֵינוּ יְכוּלִים לְבַטֵּל דְּבָרֵינוּ, עַד שִׁיְהִיָּה גְדוֹל מִמֶּנּוּ בַּחֲכֵמָה וּבְמִנְיָן: וְאָמַר רַבִּי יְהוּדָה, אִם כֵּן לָמָּה מְזַכְּרִין דְּבָרֵי הַיְחִיד בֵּין הַמְרַבִּין לְבַטְלָהּ, שְׂאֵם יֹאמַר הָאָדָם כִּךְ אֲנִי מְקַבֵּל, יֹאמַר לוֹ כְּדַבְּרֵי אִישׁ פְּלוֹנִי שְׂמַתָּ: זְ בֵּית שְׁמַאי אוֹמְרִים, רְבַע עֲצָמוֹת מִן הָעֲצָמִים, בֵּין מְשֻׁנִּים בֵּין מְשֻׁלְשָׁה. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, רְבַע עֲצָמוֹת מִן הַגְּזוּיָה, מֵרֵב הַבְּנִין אוֹ מֵרֵב הַמִּנְיָן. שְׂמַאי אוֹמַר, אִפְלוּ מְעַצֵּם אֶחָד: ח כְּרִשְׁיָנו תְּרוּמָה, בֵּית שְׁמַאי אוֹמְרִים, שׁוֹרִין וְשׁוֹפִין בְּטַהָרָה, וּמֵאֲכִילִין בְּטַמְאָה. בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים, שׁוֹרִין בְּטַהָרָה, וְשׁוֹפִין וּמֵאֲכִילִין בְּטַמְאָה. שְׂמַאי אוֹמַר, יֹאכְלוּ צְרִיד. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמַר, כָּל מַעֲשֵׂיהֶם בְּטַמְאָה:

רבנו עובדיה מברטנורא

שיהיו מנין התלמידים שבישיבה של אחרון מרובים ממנין התלמידים שבישיבה של ראשון: ו' למה מזכירין דברי היחיד בין המרובין. כדי לבטלן. יחיד שלא עשה שום ב"ד כדבריו. והן דחויים ובטלין למה מזכירין אותן כלל ומשני שאם יאמר אדם כך אני מקובל. ויתמה כשרואה שאין עושים קבלתו יאמרו לו כדברי איש פלוני שמעת ונדחו דבריו: ז רובע עצמות. רובע קב של עצמות המת מטמאים באהל. ופחות (מרובע) אין מטמאין אלא במגע ובמשא. אבל לא באהל. וסביר ב"ש דרובע קב מטמאים ואפילו הן ממתים הרבה: ובה"א רובע עצמות מן הגויה. כלומר מגוף אחד של מת אחד ולא ממתים הרבה. ואפילו של מת אחד אין מטמאין עד שיהיה ברובע הקב רוב בנין דהיינו רוב גדול הגוף. או רוב מנין עצמותיו של אדם רמ"ח: אפילו מעצם אחד. אם עצם אחד של מת ממלא רובע קב מטמא באהל והלכה כבית הלל: ח כרשיני תרומה. בערבי קורין לה כרשנ"א. והם מאכל לגמלים ואין בני אדם אוכלים מהם אלא מדוחק בשנת רעבון. ומפרישין מהן תרומה. הואיל ונאכלים לאדם בפרקים ע"י הדחק. ואינה קדושה כשאר תרומות: שורין. אותן במים: ושפין. על בשרן: בטהרה. בנטילת ידיים כדן כל שאר אוכלים של תרומה. שסתם ידיים שניות הן ופוסלות את התרומה: ומאכילין. לבהמה בטומאה. ואינו חושש אם מטמא אותן בידיים בשעה שמאכילן לבהמה אבל כל זמן שאינו מאכילן לבהמה אסור לטמאן בידיים: שורין בטהרה. ששרייתן במים מכשירן לקבל טומאה. ואם שורה אותן בטומאה נמצא הכשרן וטומאתן באים כאחד וזה בלבד אוסרים ב"ה משום היכר כדי שידעו שהן תרומה: יאכלנו צריד. לשון יובש כמו צריד של מנחות שהיא מקום של מנחות שלא הגיע שם שמן. אף כאן יאכלו יבשים שלא יהא עליהן משקה בשעת אכילה. כדי שלא יהא ניכר שהוכשרו לקבל טומאה: כל מעשיהם בטומאה. ואפילו השרייה.

food is not subject to the laws of *terumah*].

(9) Regarding the one who exchanges copper coins into a *sela* [a silver coin] from *ma'aser sheni* [pilgrims coming to Jerusalem would exchange copper coins of *ma'aser sheni* for silver, to lessen their load]: the School of Shammai say, [He may exchange copper] coins for the entire *sela*, and the School of Hillel say, Silver for one *shekel* and [copper] coins for one *shekel* [i.e., half in silver and half in copper for if pilgrims were to bring only silver coins to Yerushalayim, copper coins would become scarce in Yerushalayim, and their value would rise, thereby causing a loss to the *ma'aser sheni*]. Rabbi Meir says, Silver and fruit [half a silver dinar and its value in fruit] may not be exchanged for [a] silver [dinar], but the Sages permit. (10) If a person exchanges a *sela* from *ma'aser sheni* [a *sela* = 2 *shekel* or 4 dinars] in Jerusalem [for smaller coins, to buy *ma'aser sheni* provisions]: the School of Shammai say, [Copper] coin for the whole *sela*. And the School of Hillel say, Silver for one *shekel* and copper coin for one *shekel*. The disputants before the Sages [who were not yet members of the Sanhedrin] say, Silver for three dinars and copper coin for one dinar [i.e., a quarter of it in small coinage]. Rabbi Akiva says, Silver for three dinars and for the remaining fourth, [3 quarters of it in] silver, and for the fourth [thereof, i.e., a fourth of a dinar which is 1/16th of a *sela*] copper coin. Rabbi Tarfon says, Four silver *aspers* [from a dinar, 1 *asper* = 1/5 dinar, or 1/20th *sela*— i.e., he may only exchange into copper coinage 1/20th of a *sela*]. Shammai says, He must leave it [the entire *sela*, without changing it] in a shop, and eat on the credit thereof [because

ט הפורט סלע ממעות מעשה שני, בית שמאי אומרים בכל הסלע מעות, ובית הלל אומרים בשקל כסף ובשקל מעות. (רבי מאיר אומר) אין מחללין כסף ופירות על הכסף. וחכמים מתירין: ' הפורט סלע של מעשה שני בירושלים, בית שמאי אומרים בכל הסלע מעות, ובית הלל אומרים בשקל כסף ובשקל מעות. הדנים לפני חכמים אומרים, בשלשה דינרים כסף ובדינר מעות. רבי עקיבא אומר, בשלשה דינרים כסף וברביעית (כסף ברביעית) מעות. ורבי טרפון אומר, ארבעה אספרי כסף. שמאי אומר, יניחנה

רבנו עובדיה מברטנורא

והלכה כבית הלל: ט הפורט סלע ממעות מעשה שני. מי שיש לו מעות נחשת של מעשה שני ובא לפורטן בסלע כסף להעלות לירושלים מפני משאוי הדרך: בש"א בכל הסלע מעות. אם בא לפרטן יכול הוא לפרוט כלו. נותן מעות בשביל כל הסלע: ובית הלל אומרים. לא יפוטן אלא חציין. שכשיבא לירושלים. יהיה צריך לפרוטות מיד לקנות צרכי סעודה. ואם ירצו הכל אצל שלחני פרוטו ויקירו הפרוטות ונמצא מעשה שני נפסד. לפיכך ישאו פרוטות עמהן להוציא במקצת ולכשיכלו יפוטן בכסף שבידו מעט מעט. שקל הוא חצי סלע: אין מחללין כסף ופירות על כסף. מי שיש לו חצי דינר כסף של מעשה. ופירות של מעשה שוים חצי דינר לא יצרפם יחד לחללם על דינר: וחכמים מתירין. בכה"ג ע"י צירוף פירות. כיון שאין לו אלא חצי דינר כסף. אבל לחלל דינר כסף ופירות שוין דינר על חצי סלע שהוא שני דינרין מודים חכמים שאין מחללים. והלכה כחכמים: ' הפורט סלע של מעשה שני בירושלים. שהיה מחליף סלע שבידו. ונוטל פרוטות להוציאם לצרכי סעודת מעשה: בש"א. אם בא להחליף כל הסלעים שבידו במעות יחליף: בה"א לא יחליף אלא חציין. שמא לא ישהה בעיר עד שיוציא את כלו. ויפקידם בעיר עד רגל אחר. והפרוטות מתעפשות ואם יחזור ויחליפם בסלעים נמצא שלחני משתכר ב' פעמים. ומעשה שני נפסד: הדנים לפני חכמים. שמעון בן עזאי. ושמעון בן זומא. וחנן המצרי: בשלש דינרים כסף ובדינר מעות. הסלע הוא ד' דינרים וכשבא להחליף הסלע לא יקח אלא בדינר א' פרוטות וג' דינרים יהיו כסף: וברביעית כסף ברביעית מעות. בדינר רביעי של כסף לא יקח אלא ברביעית מעות של נחשת. ושלשה חלקים כסף. שנמצא לוקח מעות אחד מששה עשר בסלע בלבד: ארבעה אספרי כסף. הדינר חמשה אספרי. ומטבע הוא בארץ יו"ן שעד היום קורין לו אספר"ו. נמצא

if he exchanges it we fear that he may forget that they are from *ma'aser sheni*. (11) Regarding a bride's stool from which the boards [i.e., arm and back supports (see Tiferet Yisrael)] have been removed: the School of Shammai declare it [liable to become] unclean [since one could still sit on it, it therefore is still considered a vessel], and the School of Hillel declare it not [liable to become] unclean [for it can no longer be used

as a bride's chair, the question is: whether after the removal of arm and back supports of the stool, the chair still retains its original purpose as a seat for a bride, retaining the status of "utensil," and thereby is still liable to defilement from (*midras*) the pressure of the body of an unclean person; see Leviticus 15:4]. Shammai says, Even the pillow of a stool [by itself] is [liable to become] unclean [from *midras*]. Regarding a stool which has been set in a baker's trough: the School of Shammai declare it [liable to become] unclean [from *midras*], and the School of Hillel declare it not [liable to become] unclean [from *midras*; the question here is whether the stool retains the character of a stool when fixed within the trough]. Shammai says, Even one made with it [i.e., if one made from the trough itself a chair] is liable to become unclean [from *midras*]. (12) These are subjects regarding which the School of Hillel turned [i.e., reconsidered] and taught according to the opinion of the School of Shammai: A woman who came from a country beyond the sea [i.e., from far away] and said, "My husband died," may be married again; [if she said,] "My husband died [without offspring]," she must be married by her husband's brother [see Deuteronomy 25:5; the opinion of the School of Shammai]. But the School of Hillel say, We have heard so [that the woman's statement is accepted] only in the case of one who came from harvesting [i.e., she says her husband died nearby]. The School of Shammai said to them, It is

בְּחִנּוּת וַיֹּאכַל כְּנֶגְדָה: יֵאָכַס אֶת כָּלָה שֶׁנִּשְׁטְלוּ חֲפוּיָיו, בֵּית שְׁמַאי מִטְמְאִין, וּבֵית הַלֵּל מִטְהָרִין. שְׁמַאי אוֹמֵר, אִף מַלְבֵּן שֶׁל כֶּסֶף, טָמֵא. כֶּסֶף שֶׁקִּבְעוּ בְּעֵרְבָה, בֵּית שְׁמַאי מִטְמְאִין, וּבֵית הַלֵּל מִטְהָרִין. שְׁמַאי אוֹמֵר, אִף הָעֵשׂוּי בֵּה: יֵב אֵלוֹ דְּבָרִים שֶׁחֲזָרוּ בֵּית הַלֵּל לְהוֹרוֹת כְּדִבְרֵי בֵּית שְׁמַאי. הָאִשָּׁה שֶׁבָּאָה מִמְּדִינַת הַיָּם וְאָמְרָה מֵת בְּעָלִי, תִּנְשָׂא. מֵת בְּעָלִי, תִּתְיַבֵּם. וּבֵית הַלֵּל אוֹמְרִים, לֹא שְׁמַעְנוּ אֶלָּא בְּבָאָה מִן הַקְּצִיר בְּלֶבֶד. אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שְׁמַאי, אַחַת הַבָּאָה מִן הַקְּצִיר וְאַחַת

רבנו עובדיה מברטנורא

הסלע עשרים אספר"ו כשהוא מחלל בדניר יחללנו על ארבעה אספר"ו כסף. ואספר"ו א' נחשת נמצא לוקח נחשת א' מעשרים בסלע בלבד: יניחנה בחנות ויאכל כנגדה. לא יחלל כלל על הפרוטות שמה ישבח ויעשה אותו חולין. אלא יניח הסלע אצל החנוני ויאכל כנגדה עד שתכלה. והלכה כדברי ב"ה בלבד: יֵאָכַס שְׁנִטְלוּ חֲפוּיָיו. רבוני פירשו מלשון חפי פותחת (שבת דף פ"א) שהם השינים הבולטים מן המפתחות שנוהגים לעשות בארץ ישמעאל אף כאן רגילים לעשות בכסא של כלה כמין שינים בולטים כדי שיסמכו עליהן. ורמב"ם פ"י חפויין פתוחין וצוירין שעושים מעצים או מאבנים ומדביקין אותן בכסא הכלה: ב"ש מטמאים. דאכתי חזי לשיבה: וב"ה מטהרין. דלא חזי לכלה והוי כנשבר: אף מלבן הכסא טמא. כלומר אף מלבן הכסא בפני עצמו בלא הכסא ובלא חפוי טמא כ"ש שהכסא בלא חפוי טמא: מלבן. צורת לבינה מרובעת עושים על הכסא ויושבין עליו: כסא שקבעו בעריבה. הביא כסא ממקום אחר. וקבעו בעריבה דרך ישיבתו ועריבה אינה טמאה מדרס דחזיא ללישה ולא לישב עליה: ב"ש מטמאין. דלא בטל כסא לגבי עריבה: וב"ה מטהרין. ממדרס דבטל כסא לגבי עריבה. אבל כסא העשוי בגוף העריבה עצמה. מודו בית שמאי ובית הלל דטהור: שמאי אומר. אף כסא העשוי בעריבה עצמה טמא מדרס: יֵב אֵלָּא בָּבָאָה מִן הַקְּצִיר. כמעשה שהיה שהלכו בני אדם לקצור חטין ונשכו נחש לאחד מהן ומת. ובאה והודיעה בב"ד שלחו ומצאו כדבריה ולא התירו

the same thing, whether a person came from harvesting, from olive-picking, or from a country beyond the sea: they mentioned harvesting merely as an actual occurrence [it had happened that a woman came from the harvesting and said her husband had died of a snakebite; upon investigation, her claim was found to be true]. Then the School of Hillel reversed [their view] and taught according to the opinion of the School of Shammai. The School of Shammai say, She may be married again and take her *ketubah*. But the School of Hillel say, She may be married again, but she may not take her *ketubah*. The School of Shammai said to them, You have pronounced lawful the more serious matter of a forbidden marriage [if the first husband should be proven

to be alive], should you not pronounce lawful the lighter matter of property? The School of Hillel said to them, We have found that brothers [the sons of the presumed dead man] do not inherit [on her statement, because the transfer of property requires two witnesses]. The School of Shammai said to them, Do we not infer [that] this [is the law] from her marriage document, in which he writes for her, "that if you will be married to another, you shall take what is written for you?" Then the School of Hillel reversed [their view] and taught according to the opinion of the School of Shammai. (13) Whoever is half slave and half free man [he belonged to two partners, one of whom had released him] should work one day for his master and one day for himself; the opinion of the School of Hillel. The School of Shammai said to them, You have set matters in order, regarding his master, but you have not set matters in order regarding himself. He is not able to marry a maidservant [since he is half free], nor is he able [to marry] a woman who is free [since he is half slave]. Is he to refrain [from marrying]? And is it not, that the world was created for the propagation of the human race? For it is said, "He created it not to be a wasteland, He formed it to be inhabited." (Isaiah 45:18) Rather, for the sake of the correct order of the world, his master is compelled to make him free, and he [the slave] writes out a bond for

הבאה מן הזיתים ואחת הבאה ממדינת הים, לא דברו בקציר אלא בהורה. חזרו בית הלל להורות כבית שמאי בית שמאי אומרים, תנשא ותטול כתבתה. ובית הלל אומרים, תנשא ולא תטול כתבתה. אמרו להם בית שמאי, התרתם את הערוה החמורה, לא תתירו את הממון הקל. אמרו להם בית הלל, מצינו שאין האחים נכנסין לנחלה על פיה. אמרו להם בית שמאי, והלא מספר כתבתה נלמוד, שהוא כותב לה, שאם תנשאי לאחר תטלי מה שכתוב לך. חזרו בית הלל להורות כדברי בית שמאי: יג מי שחציו עבד וחציו בן חורין, עובד את רבו יום אחד ואת עצמו יום אחד, דברי בית הלל. אמרו להם בית שמאי, תקנתם את רבו, ואת עצמו לא תקנתם. לישא שפחה, אינו יכול. בת חורין, אינו יכול. לביטל, והלא לא נברא העולם אלא לפריה ורבייה, שנאמר (ישעיה מה) לא תהו בראה, לשבת יצרה. אלא, מפני תקון העולם, כופין

רבנו עובדיה מברטנורא

אלא דוגמתו שיהא הדבר קרוב. אבל ממדינת הים אינה נאמנת: **אלא בהווה**. מעשה שהיה כך היה. וה"ה לשאר מקומות: **שאין האחין נכנסין**. לנחלת בעלה. דרחמנא אמר ע"פ שני עדים. וגבי נשואין דידה הוא דאקילו משום עגונה: **מספר כתובתה**. מנוסח שהתקינו לכתוב בשטר כתובה: **כשתנשאי לאחר**. והרי היא נשאת וא"כ תטול כתובתה: **יג מי שחציו עבד וחציו ב"ח**. כגון עבד של ב' שותפים ושחררו אחד מהן. א"נ שקבל רבו ממנו חצי דמיו. ושחרר חציו באותן הדמים: **תקנתם את רבו**. שאינו חסר כלום: **לישא שפחה אינו יכול**. מפני צד חירות שבו: **בת חורין אינו יכול**. מפני צד עבדות שבו: **כופין את רבו ועושהו ב"ח**. וה"ה אם היה עבד של מאה שותפין ואחד מהם

half his value. Then the School of Hillel reversed [their view] and taught according to the opinion of the School of Shammai. (14) An earthenware vessel [with a tightly fitting lid, under the roof-space where a dead body is present] can, according to the opinion of the School of Hillel, protect everything [in it, even other vessels not of earthenware, from impurity]. But the School of Shammai say, It protects only edibles and liquids and [other] earthenware vessels. The School of Hillel said

to them, Why? The School of Shammai said to them, Because it [the earthenware vessel] is [itself] impure with respect to an *am ha'aretz* [who is not careful in matters of ritual cleanness], and no impure vessel can screen [against impurity]. The School of Hillel said to them, And did you not pronounce pure the edibles and the liquids inside it? The School of Shammai said to them, When we pronounced pure the edibles and the liquids within it, we pronounced them pure for him [the *am ha'aretz*] only [who, in any case, does not abstain from eating the unclean, and since edibles, liquid and earthenware cannot be purified by immersion, we need not fear that a *chaver* who observes eating, only in purity (after immersion), will borrow any vessel from the *am ha'aretz*]. But when you pronounced the vessel [and all its contents, including vessels not of earthenware] pure, you pronounced it pure for yourself and for him [i.e., we fear the possibility of a *chaver* who will borrow a non-earthenware vessel, thinking it can be purified by immersion, and if this vessel became impure by being in the room with a corpse, immersion alone, will not purify it, since it also requires purification by sprinkling. Therefore, we stated, that a non-earthenware vessel is never protected]. Then the School of Hillel reversed [their view] and taught

את רבו ועושה אותו בן חורין וכותב שטר על תצי דמיו. חזרו בית הלל להורות כבית שמאי: יד כלי חרס מציל על הכל, כדברי בית הלל. ובית שמאי אומרים, אינו מציל אלא על האכלין ועל המשקין ועל כלי חרס. אמרו להם בית הלל, מפני מה. אמרו להם בית שמאי, מפני שהוא טמא על גב עם הארץ, ואין כלי טמא חוצץ. אמרו להם בית הלל, והלא תהרתם אכלים ומשקין שבתוכו. אמרו להם בית שמאי, כשטהרנו אכלים ומשקים שבתוכו, לעצמו טהרנו. אבל כשטהרת את הכלי, טהרת לך ולו. חזרו בית

רבנו עובדיה מברטנורא

שחררו. שכופין את כלם לשחררו: **יד כלי חרס מציל על הכל**. כלי חרס המוקף צמיד פתיל מציל על כל מה שבתוכו דכתיב (במדבר יט) וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא. הא יש עליו צמיד פתיל טהור הוא ומה שבתוכו לא שניא כלים. ולא שניא אוכלים ומשקין ובכלי חרס הכתוב מדבר דכתיב וכל כלי פתוח בניי שטמא דרך פתחו ואינו מטמא דרך גבו: **אינו מציל אלא על אוכלין ומשקין ועל כלי חרס**. אבל על שאר כלים אינו מציל כדמפרש ואזיל: **מפני מה. מפני שהוא טמא על גב ע"ה**. שכל הנמצא אצל ע"ה בין כלים בין אוכלים ומשקין כולן בחזקת טמאין לפי שאינם בקיאים בהלכות טומאה וטהרה. וחושבין על טמא שהוא טהור: **ואין כלי טמא חוצץ**. אין מציל מפני הטומאה אלא כלי טהור בלבד אבל כלי טמא אינו מציל על מה שבתוכו וכלים של ע"ה הואיל ובחזקת טמאים הן אינן מצילין: **לעצמו טהרנו**. לע"ה לברו טהרנו. ולא חיישינן דלמא אתי חבר לאשתמושי בהו שהרי הם בדלי' ממגעם. ובלא"ה נמי כל מאכלם טמא. הלכך אוכלים ומשקין וכלי חרס שאין להם טהרה במקוה כשהיו בתוך צמיד פתיל של כלי ע"ה אמרו' להו טהורים הן. וישתמשו בהן הן שמחזיקין כליהם בחזקת טהורים. ואין לחוש שמא ישאל החבר מהן וישתמש בהן שהרי הן אצלו בחזקת טמאין ואין להם טהרה עולמית. אבל בכלי שטף. דאיכא למיחש שמא ישאל החבר מהן ויטבילם וישתמש בהם בלא הזאה ג' וז' שלא ידע שנטמאו באוהל המת. וחושב דטבילה בעלמא סגי להו להצילם מטומאה שנטמאין אגב עם הארץ. והיינו דתנן טהרת לך ולו. דאתי חבר לאשתמושי בהו. הלכך עשו דין שוה לכל. ואמרו דאין כלי שטף נצול בצמיד פתיל לא בשל חבר. ולא בשל ע"ה. ואם באו לגזור שלעולם כלי חרס

according to the opinion of the School of Shammai.

הלל להורות כדברי בית שמאי:

רבנו עובדיה מברטנורא

של עם הארץ. לא יציל בצמיד פתיל לפי שהוא בחזקת טמא ואין כלי טמא מציל לא היו עמי הארצון מקבלין מהם. לפי שהן טבורים שהן בקיאין ושומרים כליהם בטהרה וכלים שלהן מצילין:

Gemara Avodah Zarah 55a

גמרא עבודה זרה דף נה.

General Agrippas asked Rabban Gamliel, "It is written in your Torah, 'For the Lord your God is a consuming fire, a jealous God' (Deuteronomy 4:24) Is a wise man jealous of any but a wise man, a warrior of any but a warrior, a rich man of any but a rich man [i.e., God must be jealous of idols]?" He replied, "I will give you a parable: To what may this matter be compared? To a man who marries an additional wife. If the second wife is her superior, the first will not be jealous of her; but if she is her inferior, the first wife will be jealous of her." [An Israelite named] Zunan said to Rabbi Akiva: "We both know in our hearts that there is no reality in an idol; nevertheless, we see men enter [the shrine] crippled and come out cured. What is the reason?" He replied, "I will give you a parable: To a trustworthy man in a city, and all the people in town used to deposit [their money] in his charge without witnesses. One man, however, came and deposited [his money] in his charge with witnesses; but on one occasion, he forgot and made his deposit without witnesses. The wife [of the trustworthy] man said to [her husband], 'Come, let us deny it.' He answered her, 'Because this fool acted in an unworthy manner, shall I destroy my reputation for trustworthiness?!' It is similar with afflictions. At the time they are sent upon a man an oath is imposed upon them [the afflictions], 'You shall not come upon him except on such and such a day, nor depart from him except on such and such a day, and at such and such an hour, and through the medium of so and so, and through such and such a remedy.' When the time arrives for them to depart, the man wanted to go to an idolatrous shrine. The afflictions plead, 'It is proper that we should not leave him and depart; but they reconsider, and say, because this fool acts in an unworthy manner, shall we break our oath?' This is similar to what

שאל אגריפס שר צבא את רבן גמליאל. כתיב בתורתכם (דברים ד) פי ה' אלהיך אש אוכלת הוא אל קנא. כלום מתקנא? אלא חכם בחכם וגבור בגבור ועשיר בעשיר. אמר לו: אמשל לך משל למה הדבר דומה? לאדם שנשא אשה על אשתו חשובה ממנה אין מתקנאה בה פחותה ממנה מתקנאה בה. אמר לו זונן לרבי עקיבא: לבי ולבך ידעי דעבודת אלילים לית בה מששא והא קחוינן גברי דאזלי כי מתברי ואתו כי מצמדי מאי טעמא? אמר לו: אמשל לך משל למה הדבר דומה. לאדם נאמן שהיה בעיר וכל בני עירו היו מפקדין אצלו שלא בעדים ובא אדם אחד והפקיד לו בעדים. פעם אחת שכח והפקיד אצלו שלא בעדים דאמרו לו אשתו: בא ונכפרנו. אמר לה: וכי מפני ששוטה זה עשה שלא כהגן אנו נאבד את אמונתנו. אף כך 'סורין בשעה שמשגרין אותן על האדם משביעין אותן שלא תלכו אלא ביום פלוני ולא תצאו אלא ביום פלוני ובשעה פלוני ועל יד פלוני ועל יד סם פלוני. כיון שהגיע זמנו לצאת הלך זה לבית עבודת אלילים אמרו: 'סורין דין הוא שלא נצא וחורין ואומרים: וכי מפני ששוטה זה עשה שלא כהגן אנו נאבד שבועתנו והינו דאמר רבי יוחנן: מאי

Rabbi Yochanan said: What is the meaning of that which is written, 'And evil and unyielding diseases?' (Deuteronomy 28:59) 'evil,' in their mission and 'unyielding,' of their oath." Rava son of Rav Yitzchak said to Rav Yehudah: "There is an idolatrous shrine in our place, and whenever the world is in need of rain, [the idol] appears to [its priests] in a dream, saying, 'Slay a human being for me and I will send rain.' They slay a human being for it and it rains!" He replied, "Now, were I dead, nobody could have related to you a certain dictum of Rav, namely, What is the meaning of that which is written, 'Which the Lord your God has assigned [*chalak*] to all the peoples under the entire heaven?' (Deuteronomy 4:19) This teaches that He made slippery [*hechelik*] their words [i.e., vain speculations] in order to banish [idolaters] from the world." This is similar to what Resh Lakish said: What is the meaning of that which is written, "Surely He scorns those who scorn, but He gives grace to the lowly." (Proverbs 3:34) If he comes to defile himself, he is granted facilities for doing so, and if he comes to purify himself,

support is given to him.

וזהו וילך דף רפו עא

אמר רבי יוסי מאי דכתיב (ירמיה ב) כי שפתים רעות עשה עמי אותי עובו מקור מים חיים להצוב להם בארות ונומר. אותי עובו מקור מים חיים דא הוא דלא בעי לקדשא שמא דקדשא בריד הוא באמן מאי עונשיה כתיב להצוב להם בארות בארות נשברים דנחתין לניהנם דרנא בתר דרנא עד דנחתין לאברון דאקרי תחתית ואי איהו קדיש שמא דקדשא בריד הוא לבונא באמן כדקא יאות סליק דרנא בתר דרנא לאתעדנא מהווא עלמא דאתי דנגיד תדיר ולא פסיק הדא הוא דכתיב (תהלים לא) אמונים נוצר ה' ומשלם על יתר עושי נאווה. תאנא שירה משיד ברבאן מעילא לתתא עד דישתכחון ברבאן בב' להו עלמין (אמר רבי יוסי ומיניו אנן וישראל למימר שירתא שלימתא שירה דכליל כל שאר שירין דהא הוא דכתיב (ישעיה יב) ואמרתם ביום ההוא הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו) אמר רבי אלעזר ומיניו אנן וישראל למימר שירתא מתתא מעילא ומעילא לתתא ולקשרא קשרא דמהימנותא דכתיב (במדבר כא) אז ישיר ישראל את השירה הזאת אז שר לא נאמר אלא אז ישיר וכן בלהו פהאי גונא את השירה הזאת מתתא מעילא. עלי באר ענו לה עלי באר בלומר סק לאתריד לאתאחדא בב' עליד דא הוא מתתא מעילא ולבתר מעילא לתתא (דהא עד השתא בגלותא אשתכחת ענא) באר חפרוה שרים דאולידו לה אבא ואימא (מעילא) ברוה גדיבי העם אליו אכהו דאקרון גדיבי עמים ברוה אתר לאודונא בה מלכא בברכן ובמה הוא וזונא במחוקק דא יסוד במשענותם דא נצח והוד הא מעילא לתתא וממךבר מתנה וממתנה נחליאל ומנחליאל במות הא קשורא שלימא קשורא דמהימנותא קשורא קימא דכלא ביה. אמר רבי יוסי ומיניו וישראל למימר שירתא שלימתא שירתא דכליל כל שאר שירין דהא הוא דכתיב ואמרתם ביום ההוא הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו ביהווא זמנא בתיב (בכריה י"ד) והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד ובתיב (תהלים קכ"ו) אז ימלא שחוק פינו ולשונונו רנה אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה ברוד ה' לעולם אמן ואמן ילאו:

דכתיב (דברים כה) ויחלאים רעים ונאמנים רעים בשליחותן ונאמנים בשבועתן. אמר לה רבא בר יצחק לרב יהודה: האיבא בית עבודת אלילים באתרין דכי מצטרדי עלמא למטרא מתחזי להו בחלמא ואומר להו שחטו לי גברא ואיתי מטרא שחטי לה גברא ואתי מטרא אמר לה השתא אי הוה שכיבנא לא אמרית לכו הא מלתא דאמר רב: מאי דכתיב (שם ד) אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים. מלמד שהחליקן בדברים כדי לטרדן מן העולם. והינו דאמר ריש לקיש: מאי דכתיב (משלי א) אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן בא לשמא פותחין לו בא לטהר מסייעין אותו:

Yosef Le-Chok

יוסף לחוק

Ethical Teaching:

מוסר

Sha'arei Teshuvah, Page 31

שערי תשובה דף לא עד

There is a type of person who observes that the people in his area are stubborn and says in his heart, more than likely they will not pay attention if I speak to them honestly, filling my mouth with words of rebuke. Consequently, he remains silent. He will bear his sin for not attempting to rebuke and admonish. Perhaps were he to arouse their spirits, they would awaken from their slumber of foolishness and their error would not remain with them. Concerning the verse, “Make a mark on the foreheads of the people who sigh and cry out” (Ezekiel 9:4) they, of blessed memory, said, “The Attribute of Judgment said, ‘Even though these people are completely righteous and fulfilled the Torah, they should have protested, yet they did not.’ The Holy One, blessed be He, said, ‘It is revealed and known before Me that, had they protested, the others would not have accepted it from them.’ The Attribute of Judgment said, ‘Master of the universe! Even though it is revealed to You, they did not know whether or not the people would listen to them.’ Thereupon God, may His name be blessed, commanded, ‘And begin from My sanctuary [or, My sanctified ones].’” (ibid., verse 6) These are the sanctified righteous people who were punished because they did not protest. And it states, “You shall surely rebuke your fellow and not bear sin because of him.” (Leviticus 19:17) But if the matter is obvious to everyone, known, tested and examined, that the sinner despises reproof and heeds not to those who would instruct him or incline his ear to those who would teach him, concerning this it is said, “Do not rebuke one who scorns, lest he hate you.” (Proverbs 9:8) They said, “Just as it is a commandment to say something that will be heard, so is it a commandment not to say something that will not be heard.” And they said, “Better that they should sin through ignorance and not sin deliberately.”

הַרְוֹאָה אֶת אַנְשֵׁי מְקוֹמוֹ עִם קֶשֶׁה עֵרֶף וְאוֹמֵר בְּלִבּוֹ אוֹלִי לֹא יִקְשִׁיבוּ אִם אֲדַבֵּר לָהֶם נְכוּחוֹת פִּי אֲמַלֵּא תוֹכְחוֹת. עַל בֵּן יִחְשֶׁף פִּיּוֹ. הִנֵּה עֲוֹנוֹ יִשָּׂא כִּי לֹא נִטָּה לְהוֹכִיחַ וּלְהוֹדִיר אוֹלִי אִם רוּחַם הָעִיר יַעֲרוּ מִשְׁנַת אַוְלָתָם וְלֹא תִלִּין אַתֶּם מִשׁוֹגְתָם. וְאָמְרוּ וְזָכוּנָם לְבִרְכָה בְּעֵינֵי מַה שְׁפָתוֹב (יְחֻזְקָא ל' ס) וְהַתִּיבֵת תִּיּוֹ עַל מִצְחוֹת הָאֲנָשִׁים הַנִּזְנָאֲנִים וְהַנִּזְנָאֲנִים וְגו'. אֲמַרְהָ מִדַּת הַדִּין: אֵף עַל פִּי שֶׁהִלְלוּ צְדִיקִים גְּמוּרִים וְקִיָּמוּ אֶת הַתּוֹרָה הִיָּה לָהֶם לְמַחוֹת וְלֹא מִיָּחוּ, אֲמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: גְּלוּי וְיָדוּעַ לִפְנֵי שָׂאֵם הָיוּ מוֹחִים לֹא הָיוּ מְקַבְּלִים מִהֶן. אֲמַרְהָ מִדַּת הַדִּין: רַבּוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִם לִפְנֵיךָ גְּלוּי הֵם לֹא יָדְעוּ אִם יִשְׁמְעוּ הָעַם לְקוֹלָם וְאִם יִחְדְּלוּ. וְצִוָּה הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ אַחֲרַי כֵּן (שם) וּמִמְקַדְּשֵׁי תַחֲלוּ. וְהֵם וְהֵם הַצְּדִיקִים הַמְקַדְּשִׁים כִּי נִעְנְשׂוּ עַל דְּבַר שֶׁלֹּא מָחוּ וְנִאֲמַר (וּיקרא יט) הוֹכַח תּוֹכִיחַ אֶת עַמִּיתֶךָ וְלֹא תִשָּׂא עֲלֵיו חֲטָא. וְאִם הִדְבַּר גְּלוּי לְכָל וְיָדוּעַ וְנִבְחָן וְנִחְקָר כִּי הַחוּטָא שָׁנָא מוּסָר וְלֹא יִשְׁמַע לְקוֹל מוֹרְיוֹ וּמִלְמִדְּיוֹ לֹא יִטָּה אֲזוּנוֹ עַל זֶה נִאֲמַר (מִשְׁלֵי ט) אַל תּוֹכַח לֵץ פֶּן יִשְׁנָאֲךָ. וְאָמְרוּ: כִּשֵּׁם שֶׁמְצָוָה לוֹמַר דְּבַר הַנִּשְׁמָע, כִּךָ מְצָוָה לוֹמַר דְּבַר שֶׁאֵינּוּ נִשְׁמָע. וְאָמְרוּ מוּטָב שִׂיְהִיו שׁוֹגְגִין וְאֵל יְהִיו מְזִידִין:

Practical Law:

הלכה

Rambam, Laws of Blessings, Chapter 7

הרמב"ם הלכות ברכות פרק ז

(1) The Sages of Israel instituted many practices for a meal. All of them are [pertaining to] good manners. These are: When they enter for the meal, the most eminent among all of them washes his hands first. Afterwards, they enter and sit, reclining. The most eminent reclines at the head; the one who is second to him, below him. If there are three couches, the most eminent reclines at the head; the one who is second to him, above him; and the one who is third to him, below him. (2) The master of the house recites the blessing “Who brings forth

א מנהגות רבות נהגו חכמי ישראל בסעודה וכלן דרך ארץ. ואלו הן בשנכנסין לסעודה הגדול שבכלן נוטל את ידיו תחלה ואחר כך נכנסין ויושבין מסבין וגדול מסב בראש ושני לו למטה הימנו היו שם שלשה מטות גדול מסב בראש ושני לו למעלה הימנו ושלישי לו למטה הימנו: ב בעל הבית מברך המוציא ומשלים הברכה כך בוצע והאורח מברך ברכת המזון בדי שיברך לבעל הבית. ואם היו כלן בעלי הבית הגדול שבהן בוצע והוא מברך ברכת המזון:

bread, [— *hamotzi*]” and upon completion of the blessing proceeds to break bread. A guest recites the grace after the meal so that he can bless the master of the house. If all of them are masters of the house, the most eminent among them breaks bread, and he, himself, says the blessing after the meal.

HA'AZINU FOR THURSDAY**האזינו ליום חמישי**

TORAH

תורה

כיון בקריאת חמשה פסוקים אלו שהם כנגד ה דמילוי הה אחרונה דשם ב"ן לקנות הארת רוח משבת הבאה

כב ארי קדום תקיף כאשא
נפק מקדמי ברגו ושצי עד
שאול עראית ואסף ארעא
ועלתה ושצית עד ספי
טוריא: כג אסף עליהון בישין

כב פִּי־אֵשׁ קָדַחַהּ בְּאִפִּי וּתְיַקֵּד עַד־שְׂאוֹל
תַּחֲתֵית וּתְאֹכַל אֶרֶץ וַיְבַלְהָ וּתְלַהֵט מוֹסְדֵי
הָרִים: כג אִסְפָּה עֲלֵימוּ רַעוֹת חֲצִי אֲכַלְהָ־

(22) For a fire blazes in My wrath, and burns to the lowest depths. It will consume the land and its produce, setting aflame the foundations of mountains.

RASHI

רש"י

(22) קדחה — means: It blazes. And burns — within you, to the very foundation. It will consume the land and its produce — i.e., your land and its produce. Setting aflame [the foundations of mountains] — namely, Jerusalem, which has her foundations

(כב) קדחה. בערה: ותיקד. בכם עד היסוד: ותאכל ארץ ויבלה. ארצכם ויבולה: ותלהט. את ירושלים, המיוסדת על ההרים, שנאמר "ירושלים הרים סביב לה": (כג) אספה עלימו רעות. אחבר רעה על רעה, לשון "ספו שנה על שנה".

set upon the mountains, as the verse says (Psalms 125:2): “Jerusalem is surrounded by mountains” (Sifrei 32:22). (23) אספה עלימו רעות — means: I shall link evil upon evil. [This expression is] similar to the verse (Isaiah 29:1), “join (ספו) year upon year,” and (Deuteronomy 29:18), “add (ספות) the punishment of the unintentional sins,” and (Jeremiah 7:21), “Add (ספו)